

Wacław Roman Wegnerowicz (1883-1950). Żołnierz, publicysta, dyplomata – przyczynek do biografii

Wacław Roman Wegnerowicz (1883-1950).
Soldier, publicist, diplomat – a contribution to the biography

STRESZCZENIE

Artykuł traktuje o losach Wacława Romana Wegnerowicza i jego służbie ojczyźnie. Zapisał się na kartach historii jako żołnierz, publicysta, dyplomata. W swej wędrówce zawodowej przemierzył Europę, Bliski Wschód, a u kresu swego życia osiadł w Ameryce Północnej. Jego kariera zawodowa na różnych płaszczyznach była barwna oraz obfitująca w relacje z ważnymi i znaczącymi osobistościami. Praca w dyplomacji zajmowała jednak najwięcej miejsca w życiu Wegnerowicza. Skierowany do pracy w służbie konsularnej, piastował kolejno kierownicze stanowiska w konsulatach w Marsylii, Stambule i w Treście. Ostatnie lata życia spędził w Kanadzie, działając czynnie dla sprawy polskiej.

Słowa kluczowe: zabory, legiony, niepodległość, II RP, służba konsularna, publicystyka, biografistyka

SUMMARY

The article deals with the fate of Wacław Roman Wegnerowicz and his service to the homeland. He went down in history as a soldier, publicist and diplomat. In his professional journey he traveled through Europe, the Middle East, and at the end of his life, he settled in North America. His professional career on various levels was colourful and full of relations with important and significant personalities. However, diplomatic work occupied the most space in Wegnerowicz's life. Directed to work in the consular service, he held successive managerial positions at the consulates in Marseilles, Istanbul and Tresta. He spent the last years of his life in Canada, actively working for the Polish cause.

Keywords: partitions, legions, independence, Second Polish Republic, consular service, journalism, biography

---

WPROWADZENIE

Wacław Roman Wegnerowicz w polskiej i zagranicznej historiografii jest postacią nieznaną. Należał do grona osób, działających na niwie dyplomatycznej, wojskowej, społecznej, lecz będących w cieniu wielkiej polityki.

Na swej drodze zawodowej spotkał znaczących ludzi, którzy przyczynili się do ukształtowania jego osobowości, predyspozycji, a także uwypuklenia jego talentów. Wegnerowicz całe swoje życie spędził w służbie ojczyźnie, nie tylko w Europie, Azji, ale również w Ameryce Północnej.

Celem niniejszego artykułu¹ jest przybliżenie postaci Wacława Romana Wegnerowicza i jego roli jaką odegrał w kształtowaniu i budowaniu państwa polskiego. Bohater niniejszej publikacji nie doczekał się całościowego opracowania w polskiej historiografii, dlatego też przedstawienie jego losów na kanwie różnorodnych działań, choćby w sposób przyczynkowski, jest zasadne. Żywię nadzieję, że publikacja ta przyczyni się do pogłębienia stanu wiedzy o Wacławie Romanie Wegnerowiczu i stanie się swoistego rodzaju inspiracją do prowadzenia dalszych badań nad jego postacią*.

OD NARODZIN AŻ PO STUDIA

Wacław Roman Wegnerowicz przyszedł na świat późnym popołudniem 29 lipca 1883 r. wedle kalendarza juliańskiego, zaś gregoriańskiego – 9 sierpnia w Królestwie Polskim w Warszawie². Był synem Marii z Braclawskich i Polikarpa Wegnerowicza (sanitariusza w szpitalu św. Rocha). Miał starszego o trzy lata brata Polikarpa Emila³. Możliwy, acz niepewny zapis widnieje w wspomnieniach Adama Koca z 1914 r., iż bracia mogli mieć jeszcze siostrę, której mężem był Jerzy Mirecki⁴.

---

¹ Niniejszy artykuł jest skróconą wersją maszynopisu liczącego 55 stron, napisanego w wersji pierwotnej w październiku 2018 r.

* Pragnę podziękować prof. dr. hab. Mariuszowi Wołosowi z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie za uwagi merytoryczne na wstępnym etapie powstawania niniejszego tekstu oraz dokumenty archiwalne. Podziękowania kieruję również w stronę dr Kingi Czechowskiej z IPN w Bydgoszczy oraz dr. Piotra Puchalskiego z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie za podzielenie się dokumentami archiwalnymi.

² Archiwum Państwowe w Warszawie [dalej: APW], Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie, sygn. 72/162/102, Wpis do metryki aktu urodzenia nr. 741, k. 187. Jego matka wówczas miała 22 lata, zaś ojciec 29. Po miesiącu od narodzin, został ochrzczony w parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra na placu Trzech Krzyży, niegdyś Rozdroże Żółtych Krzyży, Plac Aleksandra. Ceremonia odbyła się o godzinie dziesiątej wieczorem, a chrztu udzielał ks. Ksawery Budyma-Dymnilew, świadkami byli Władysław Szreder i Ekaterina Bilowska.

³ APW, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Antoniego, sygn. 72/128/13, Wpis do metryki aktu urodzenia nr. 67, k. 29. Polikarp urodził się 29 stycznia/10 lutego 1880 r. również w Warszawie.

⁴ Wówczas Adam Koc spotkał się z Wegnerowiczem w mieszkaniu Mireckich przy ul. Wiejskiej w Warszawie.

Wegnerowicz wychowywał się w trudnych warunkach panujących wówczas w Królestwie Polskim. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż kurator Warszawskiego Okręgu Szkolnego generał-major Aleksander Apuchtin wprowadził dotkliwe reformy w szkolnictwie przypadające na lata 1879-1897. We wszystkich szkołach obowiązywał język rosyjski, wyjątek stanowiły zaś lekcje religii i języka polskiego⁵. Roman Wegnerowicz wraz z bratem działał w Szkole Realnej w Sosnowcu w Zagłębiu Dąbrowskim⁶. We wspomnieniach Tomasza Klepa czytamy, że do niej przybywali wydaleni ze szkół rosyjskich. Placówka szkolna w Sosnowcu umożliwiała tworzenie kółek samokształceniowych, których organizatorami byli Stanisław Kontkiewicz, Polikarp Wegnerowicz, natomiast Roman Wegnerowicz wraz z Marianem Kontkiewiczem, Józefem Wassercugiem (Wasowski), Ludwikiem Szymańskim, Zdzisławem Piotrkowskim na polecenie Stanisława Dobrowolskiego dostarczali bibułę do Sosnowca⁷.

Polityka rusyfikacji w Królestwie Polskim przyczyniła się do wybuchu strajku szkolnego w 1905 r. W całym przedsięwzięciu wiodącą rolę odgrywała młodzież skupiająca się w warszawskim okręgu Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. W październiku władze carskie zezwoliły na zakładanie średnich szkół prywatnych, lecz w dalszym ciągu lekcje historii, geografii prowadzili Rosjanie⁸. Uczniowie uzyskawszy maturę w szkole polskiej, mogli studiować na uczelniach wyższych we Włoszech, Francji, Belgii, Szwajcarii, Anglii⁹.

Droga kształcenia Wegnerowicza na dalszym etapie sięga czasów studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przybył on do Krakowa na studia od

---

⁵ J. Ziemia, *Kształtowanie się proletariatu Zagłębia Dąbrowskiego 1865-1914*, Warszawa 1980, s. 188-196. Uczniowie szkoły w Sosnowcu rozwijali tzw. siatkę organizacji konspiracyjnych, co w ówczesnie panujących warunkach było niezwykle trudne, zwłaszcza że uczęszczały do niej dzieci urzędników rosyjskich.

⁶ K. Rędziński, *Początki szkolnictwa w Sosnowcu (1870-1914)*, „Studia i Prace Pedagogiczne” 2014, nr 1, s. 313-337. Otwarcie szkoły nastąpiło 17 października 1894 r. na prawach rządowych, zanim jeszcze Sosnowiec uzyskał prawa miejskie (1902 r.). Była to szkoła średnia, umożliwiająca w późniejszym czasie podjęcie nauki w szkole uczelni wyższej. Cieszyła się ona dobrym poziomem, lecz nie dawała zbyt wielu możliwości kształcenia dzieci robotników ze względu na wysokie opłaty za naukę.

⁷ *Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica w Sosnowcu: Księga pamiątkowa wydana z okazji 90-lecia szkoły*, Sosnowiec 1984, s. 15-16.

⁸ S. Cenckiewicz, *Tadeusz Katelbach (1897-1977): Biografia polityczna*, Warszawa 2005, s. 26-27.

⁹ A.L. Korwin-Sokołowski, *U boku Marszałka: Wspomnienia Szefa Gabinetu*, Warszawa 2015, s. 14-15.

drugiego semestru roku akademickiego 1908/1909. Studiował na Wydziale Filozoficznym, mając wówczas 25 lat (w rodowodzie widnieje zapis, iż uprzednio uczęszczał do francuskiej szkoły École des Hautes Études Sociales)¹⁰. Wpisany był do ksiąg jako student nadzwyczajny, co oznaczało, iż nie posiadał najpewniej świadectwa dojrzałości – matury. Ponadto słuchacz nadzwyczajny dodatkowo nie miał prawa do uzyskania absolutorium i starania się o doktorat¹¹. Wegnerowicz nie był wolny od opłacania czesnego. Wynosiło ono 21 koron, które wpłacało się raz na semestr, a jego wysokość zależała od ilości i rodzaju wykładów¹². Natomiast w przypadku Wegnerowicza wynikało, iż płacił roczne czesne w takiej samej kwocie. W swym rodowodzie wskazał na wykłady *stricte humanistyczne*¹³.

Podczas studiów Roman Wegnerowicz zadzierzgnął wiele kontaktów. Bez wątpienia znał dobrze Adama Uziembło (obaj działali w PPS-Frakcji Rewolucyjnej). Panowie spotykali się nie tylko w murach Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale także Uniwersytetu Ludowego, na którym słuchali odczytów Kazimierza Czapińskiego¹⁴. Najbardziej istotną kwestią, jaka łączyła Wegnerowicza i Uziembłę z Uniwersytetem Jagiellońskim, była sprawa założenia „Promienia”¹⁵. Opuszczając Galicję, Wegnerowicz udał się do Pragi, by tam następnie podjąć studia na Wydziale Filologicznym¹⁶. W tym samym czasie w stolicy Czech przebywał jego brat Polikarp, który wówczas stał na czele

¹⁰ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [dalej: AUJ], sygn. S II 206 B, Rodowód. Rok szk. 1908/1909, półrocze letnie. W okresie studiów Wegnerowicz mieszkał na ul. Lubicz 27, Szlak 7, Powiśle 4.

¹¹ W tym miejscu pragnę podziękować za szczegółowe wyjaśnienie w tej kwestii dr. hab. Przemysławowi Marcinowi Żukowskiemu, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego i Dyrektorowi Archiwum UJ.

¹² M. Wołos, *Przerwana droga do niepodległej Kazimierz Piątek „Herwin” (1886-1915)*, Warszawa 2016, s. 33.

¹³ AUJ, sygn. WF II 358. Wykaz przedmiotów: literatura polska – prof. Tarnowski; dzieje myśli europejskiej XIX w. – prof. Straszewski; historia literatury ruskiej od XIII w. – prof. Tretiak; nauka języka serbsko-chorwackiego, czeskiego – prof. Tadeusz Grabowski; seminarium słowiańskie – prof. Jan Łoś; seminarium filozoficzne – prof. Stefan Pawlicki; teatr staropolski – prof. Windakiewicz.

¹⁴ A. Uziembło, *Ludzie i Tatry*, oprac. A. Leinwand, Kraków 1987, s. 222.

¹⁵ Zob. M. Wołos, *Stowarzyszenie Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej „Promień” w Krakowie w latach 1910-1914*, [w:] *Lewicowy Kraków w okresie międzywojennym*, red. A. Kargol, Kraków 2017, s. 27-80; M. Wołos, *Przerwana droga...*, *op. cit.*, s. 35-39.

¹⁶ Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Prezydium Rady Ministrów, sygn. 258, Karty kwalifikacyjne Ministerstwa Spraw Zagranicznych, litera W.

„Promienia” jako prezes¹⁷. Po półtorarocznym pobycie w Pradze, bohater niniejszych rozważań powrócił do Warszawy i zatrudnił się na stanowisku sekretarza u mecenasa Antoniego Osuchowskiego w 1913 r.¹⁸

DZIAŁALNOŚĆ WOJSKOWA

Roman Wegnerowicz rozpoczął działalność wojskową poprzez wstąpienie w szeregi Organizacji Bojowej, będącej głównym trzonem PPS-Frakcji Rewolucyjnej, utworzonej zaraz po zjeździe wiedeńskim w 1906 r. w Krakowie¹⁹. W organizacji tej czynnie działał wraz ze swoim bratem²⁰. Następnie wstąpił do Związku Walki Czynnej (ZWC), organizacji powstałej w miejsce zlikwidowanej Organizacji Bojowej PPS²¹. W 1909 r. Wegnerowicz, przebywając w Krakowie, kontaktował się z Henrykiem Gierszyńskim (współtwórca Ligi Narodowej) w celu przesłania pieniędzy do Polskiego Skarbu Wojskowego²².

Z końcem czerwca 1912 r. w Krakowie odbył się II Zjazd Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej z Królestwa Polskiego. Myślą przewodnią spotkania krakowskiego miało być zmilitaryzowanie ZMPN, a zaczątkiem tegoż przedsięwzięcia były wyjazdy emisariuszy ZWC do Królestwa w celu wywierania wpływu na ochotników wstępujących do

---

¹⁷ A. Uziembło, *op. cit.*, s. 88-89. Polikarp znał się także z Adamem Uziembłą. Obaj panowie spotykali się w Zakopanem (w 1909 r. i w 1912 r.); „Zakopane” 1912, nr 17, s. 13-14. Podczas spotkania z Uziembłą w 1912 r. Polikarp przybył z Pragi.

¹⁸ E. Tryniszewski, *Antoni Osuchowski 1849-1928. Zarys biograficzny*, Olsztyn 1985. Był to wybitny prawnik, publicysta, a także działacz narodowy.

¹⁹ L. Wasilewski, *Józef Piłsudski, jakim go znałem*, Warszawa 1935, s. 106.

²⁰ E. Głębicka, *Maria i Marian Dąbrowscy wśród wolnomularzy w latach 1909-1925 (w świetle ich korespondencji)*, „Teksty Drugie” 2005, nr 6, s. 157-176. E. Głębicka, *Ich Noce i dnie. Korespondencja Marii i Mariana Dąbrowskich*, Warszawa 2005, s. 446, 510, 515; A. Koc, *Wspomnienia*, oprac. J. Mierzwa, Wrocław 2005, s. 90-91; M. Klimecki, K. Filipow, *Legiony Polskie. Dzieje bojowe i organizacyjne*, Warszawa 2014, s. 19-20; T. Ładyga, *Polska Partia Socjalistyczna (Frakcja Rewolucyjna w latach 1906-1914)*, Warszawa 1972, s. 151; L. Wasilewski, *Józef Piłsudski...*, *op. cit.*, s. 113.

²¹ M. Wołos, „W straży przedniej”. *Żołnierska droga Andrzeja Struga do niepodległej Polski*, [w:] *Andrzej Strug. Dzieło i czasy*, red. A. Kargol, Warszawa 2012, s. 62-63. Członkowie Oddziału Stowarzyszenia Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej „Filarecja”, powstałego w 1908 r. w Paryżu, zasilił szeregi ZWC nad Sekwaną.

²² *Ibidem*, s. 37; Śladkowski Wiesław, *Wysepka polska we Francji. U Marii i Henryka Gierszyńskich w Ouavrille 1878-1930*, Lublin 2005, s. 175-176; Według wspomnień Gierszyńskiego widnieje w dokumentacji błędnie zapisane nazwisko bohatera niniejszych dociekań – Wiktor Wagnerowicz; J. Malinowski, *Stefan Dąbrowski (1877-1947). Biografia polityczna*, Poznań 2014, s. 39-46; A. Kargol, *Strug. Biografia polityczna. Miarą wszystkiego jest człowiek*, Kraków 2016, s. 103.

wojska²³. Tymczasem w październiku 1912 r. została zorganizowana w Krakowie Komisja Tymczasowa Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, której celem było skupienie wszystkich sił w walce zbrojnej o niepodległość. Wówczas zastępcą sekretarza Komisji był Leon Wasilewski²⁴. Emisariuszem tejże Komisji był Roman Wegnerowicz, który przybył do Warszawy niedługo przed wybuchem wojny do będącego w Opozycji Zygmunta Zaremby. Obaj panowie zostali zaproszeni do domu Stanisława Patka. Wegnerowicz chciał uzyskać od Zaremby informacje o zaopatrzeniu zbrojnym na wypadek rozpoczęcia „pospolitego ruszenia”²⁵.

Wybuch wojny zaskoczył Wegnerowicza w Warszawie. Został wówczas mianowany tymczasowym komendantem ZWC i Związku Strzeleckiego. Wtenczas do Warszawy przybył Adam Koc na rozkaz Walerego Sławka. Koc na spotkaniu z Kazimierzem Bagińskim otrzymał wszelkie informacje umożliwiające kontakt z Wegnerowiczem, aby przejąć od niego kierownictwo nad Strzelcami. Dla Adama Koca Wegnerowicz jawił się jako człowiek „bardzo inteligentny i wykształcony, był utalentowanym pisarzem politycznym i publicystą”²⁶.

Roman Wegnerowicz pomógł zainstalować się w Warszawie nowo mianowanemu komendantowi ZWC. Przybycie Koca spowodowało zacieśnienie współpracy ZWC z Polskimi Drużynami Strzeleckimi, na czele których stał Karol Rybasiewicz. Owa zjednoczona konspiracja przyjęła jesienią 1914 r. nazwę Polska Organizacja Wojskowa²⁷. Tymczasem na terenie Królestwa w połowie sierpnia 1914 r. utworzono wspólnotę antyrosyjskich stronnictw – Zjednoczenie Organizacji Niepodległościowych (ZON). Roman Wegnerowicz reprezentował grupę „Zaranie”, Stronictwo Pracy Narodowej oraz Polską Organizację Wojskową. Powołanie ZON-u zbiegło się z porozumieniem stronnictw galicyjskich w Krakowie – Naczelny Komitet Narodowy i Legiony Polskie. Stronictwa skupione w ZON-ie włączyły się do współdziałania NKN w tworzeniu Legionów Polskich. Z chwilą, gdy niemieckie władze okupacyjne wkroczyły do Warszawy, Wegnerowicz wraz Tadeuszem

---

²³ J. Cenckiewicz, *op. cit.*, s. 36-37; P. Kilańczyk, *Julian Stachiewicz (1890-1934). Żołnierz i historyk*, Poznań 2014, s. 40-41.

²⁴ L. Wasilewski, *Wspomnienia 1870-1904 (1914). Fragmenty dziennika 1916-1926. Dziennik podróży po kresach 1927*, oprac. J. Dufurat, P. Cichoracki, Łomianki 2014, s. 9.

²⁵ Z. Zaremba, *Wspomnienie. Pokolenie przełomu*, Kraków 1983, s. 195-196.

²⁶ A. Koc, *Wspomnienia*, oprac. J. Mierzwa, Wrocław 2005, s. 90-91.

²⁷ T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa 1914-1918*, Wrocław 1984, s. 18.

Hołówką zabiegali o to, aby Komendant postawił na bliższą współpracę z okupantem²⁸.

Roman Wegnerowicz wstąpił do Legionów Polskich (LP) 4 listopada 1915 r. Otrzymał przydział do Komendy I Brygady w charakterze kronikarza²⁹. Zajmował się pracą dziennikarską. Od marca do 24 listopada 1916 r. służył jako kronikarz w 1. pułku artylerii LP, nie zdobywszy doświadczenia bojowego. 24 listopada rozpoczął pracę w Departamencie Wojskowym Naczelnego Komitetu Narodowego (NKN), a z dniem 1 stycznia 1917 r. mianowano go chorążym. Zapisał się w służbie legionowej jako „sumienny i gorliwy, pełnił obowiązki swe zawsze należycie, wytrwały i sumienny, inteligentny, a cichy”³⁰.

Wydana opinia o Wegnerowiczu zdaje się być właściwa, bo oprócz znajomości czeskiego, rosyjskiego, francuskiego, był bardzo sumiennym człowiekiem, przywiązującym się do wykonywanej pracy, zaangażowanym i oddanym służbie państwu. O jego cichym usposobieniu wypowiadał się także Jan Meysztowicz za czasów pracy w konsulacie w Marsylii, zatem prawdziwość oceny cech osobowościowych nie została błędnie odczytana.

W DRODZE DO CENTRALI MSZ

Zanim Wegnerowicz wstąpił do Rady Regencyjnej pełnił funkcję chorążego kancelaryjnego od 1 stycznia 1917 r. w Krajowym Inspektoracie Zaciągów do

---

²⁸ J. Molenda, *Piłsudzczyca i Narodowi Demokraci 1908-1918*, Warszawa 1980, s. 193, 241; J.Z. Pająk, *Lewica niepodległościowa w Królestwie Polskim (sierpień 1914-sierpień 1915)*, „Czaszy Nowożytnie” 1998, t. V, s. 41; Do niniejszego stronnictwa należeli między innymi: Tadeusz Hołówko, Stanisław Patek, August Zaleski. M. Gmurczyk-Wrońska, *Stanisław Patek w dyplomacji i polityce (1914-1939)*, Warszawa 2013; A. Zaleski, *Wspomnienia*, oprac. K. Kania, K. Kloc, P.M. Żukowski, Warszawa 2017; H. Jabłoński, *Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej w czasie wojny 1914-1918*, Wrocław 1986, s. 230-231.

²⁹ Centralne Archiwum Wojskowe [dalej: CAW], Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych [dalej: KAPiO], sygn. 937,teczka personalna Romana Wegnerowicza. Wówczas wykonywał zawód literata. Warto wspomnieć, iż nieco więcej materiałów zachowało się o bracie Polikarpie, który służył I Brygadzie Legionów w artylerii. CAW, KAPiO, sygn. KN-19-12.1930 r. Polikarp Wegnerowicz; W. Chcianowicz, *Dzieje I Pułku Artylerii lekkiej Legionów Józefa Piłsudskiego*, Londyn 1967, s. 195-206; A. Chmielarz, *Przyczynek do dziejów intendencji I Brygady Legionów Polskich do maja 1916*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2013, nr 14/1, s. 99-112; W. Kozłowski, *Odrodzenie Artylerii Polskiej w 1914 roku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 1989, nr 33, s. 141-159; *Ciche bohaterki. W taborze I Brygady w Kętach*, „Dziennik Narodowy” 1915, nr 57, s. 1; „Ojczyzna i Postęp” 1917, nr 48, s. 17-18; Z. Moszumański, Z. Kozak, *Wojenne szkoły dla oficerów Artylerii (1914-1921)*, Pruszków 2013, s. 106; G. Baumfeld, *Artyleria Legionów Pułk Pierwszy*, Kraków 1917.

³⁰ CAW, KAPiO, sygn. 937,teczka personalna Romana Wegnerowicza.

Wojska Polskiego³¹ oraz pracował w Tymczasowej Radzie Stanu (TRS)³². Moment kryzysu przysięgowego zainicjowany przez wystąpienie Józefa Piłsudskiego 2 lipca 1917 r. z TRS, spowodował zarzucenie współpracy z państwami centralnymi³³, a także powstanie Rady Regencyjnej³⁴. Tymczasem patent cesarza z 12 września 1917 r. ustanowił Radę Regencyjną, stającą się polskim organem rządowym i administracyjnym. Na jej system składały się Rada Stanu i Rada Ministrów.

Z dniem 1 marca 1918 r. Roman Wegnerowicz rozpoczął pracę w Radzie Regencyjnej, gdzie znalazł się w gronie osób tworzących Departament Spraw Politycznych (DSP). Od 1 grudnia 1917 r. departament przeszedł pod naczelne kierownictwo Prezydenta Ministrów. Od 23 stycznia 1918 r. DSP zajmował się jedynie sprawami polityki zagranicznej. Sprawy wewnętrzne, informacyjne i prasowe przeszły pod nowoutworzone Biuro Prezydyjne przy Prezydencie Rady Ministrów, a wkrótce sam DSP zmieniono na Departament Stanu. 27 lutego kierował Departamentem Władysław Wasilewski. Prezydium Departamentu podzielono na dwie sekcje A i B. Wegnerowicz został przydzielony do sekcji A, która się składała z 3 wydziałów. On sam znalazł się w wydziale II – spraw narodowościowych, którym kierował L. Abramowicz³⁵. Wydział składał się z 4 referatów. Pierwszym z nich był litewsko-białoruski, drugim – żydowski (J. Wassercug), trzecim – południowo i zachodnio-słowiański, w którym działał nasz bohater, czwartym – rosyjsko-ukraiński³⁶. Wydział Spraw Narodowościowych zajmował się nade wszystko opracowywaniem i przygotowaniem studiów bieżącej problematyki poszczególnych referatów. Zatem przydzielenie Wegnerowicza do powyższego

³¹ CAW, Komenda Legionów Polskich i Dowództwo Polskiego Korpusu Posiłkowego, sygn. I.120.385, k. 79; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny. T. V Ś-Ż*, Warszawa 2007, s. 100.

³² S. Czosnowski, *Akta Tymczasowej Rady Stanu i Rady Stanu Królestwa Polskiego*, „Przeгляд Historyczny” 1928, nr 2, s. 209-223. 19 lutego 1917 r. odbył się ogólnokrajowy zjazd w Warszawie zorganizowany przez Departament Spraw Wewnętrznych Tymczasowej Rady Stanu oraz szefa Krajowego Inspektoratu Zaciągu.

³³ Archiwum Państwowe m. Krakowa [dalej: APK], Naczelny Komitet Narodowy, sygn. 484, Oskarżeni w procesie w Marmaros-Sziget; zob. *Rarańcza. Zbiór opracowań w 15-lecie czynu zbrojnego*, Warszawa 1933, s. 245-288. Legioniści z II Brygady zostali przeformowani do Polskiego Korpusu Posiłkowego (PKP) i oddani władzom austro-węgierskim.

³⁴ Z.J. Winnicki, *Rada Regencyjna*, Wrocław 2017, s. 29-30.

³⁵ *Nie tylko Pierwsza Brygada. W Adiutanturze Rady Regencyjnej*, oprac. S. Rostworowski, 1993, s. 163.

³⁶ *Ibidem*, s. 238.

referatu wydaje się nie być przypadkowe, gdyż posiadał przygotowanie w tej materii. Tymczasem pod koniec października 1918 r. Rada Regencyjna przemieniła istniejące już organy w Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Spraw Wojskowych³⁷. Wówczas Wegnerowicz pełnił funkcję referenta do listopada 1918 r. Jego dalszą służbę w nowo kształtującym się Ministerstwie Spraw Zagranicznych przerwał wyjazd do Pragi.

Powracający w listopadzie 1918 r. z Magdeburga Józef Piłsudski otrzymał z rąk Rady Regencyjnej władzę wojskową, a kilka dni później pełnię władzy państwowej. Nowo mianowany minister spraw zagranicznych Leon Wasilewski, 21 listopada wysłał Wegnerowicza nad Wełtawę, będącego stałym delegatem polskiego MSZ³⁸. Miał on przeprowadzić rozmowy dotyczące nawiązania stosunków dyplomatycznych z Czechosłowacją.

24 listopada Wegnerowicz odbył spotkanie z premierem Kramářem³⁹, zastępującym wówczas przebywającego we Francji Beneša. Zaproponowany polski postulat został odrzucony przez czeskiego premiera. Następnie polski delegat począł sondować czeskiego premiera odnośnie porozumienia w sprawie Śląska Cieszyńskiego. Odpowiedź Kramářa i w tej kwestii była negatywna. Natomiast wyraził on zgodę, aby Wegnerowicz mógł pełnić swoje obowiązki *stricte* konsularne⁴⁰.

Kilka tygodni później, 17 grudnia 1918 r., Wasilewski wysłał do Pragi Damiana Wandycza, Stanisława Gutowskiego oraz Jana Ptaśnika⁴¹. Delegacja ta miała za zadanie dostarczyć list Piłsudskiego do prezydenta Masaryka, w którym widniała propozycja ustalenia komisji polsko-czeskiej⁴². List miał na celu ustabilizowanie sytuacji spornej, jednak pertraktacje prowadzone nad Wełtawą nie przyniosły oczekiwanego rezultatu, a wojska czechosło-

---

³⁷ J. Sibora, *Narodziny polskiej dyplomacji u progu niepodległości*, Warszawa 1998, s. 57.

³⁸ M.K. Kamiński, *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Warszawa 2003, s. 19; K. Nowak, *Polsko-czechosłowacki konflikt graniczny*, [w:] *Śląsk Cieszyński w latach 1918-1945*, red. I. Panica, Cieszyn 2015, s. 33; P. Wandycz, *France and her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*, Minneapolis 1962.

³⁹ Zob. L. Hass, *Ambicje, rachuby, rzeczywistość. Wolnomularstwo w Europie Środkowo-Wschodniej 1905-1928*, Warszawa 1984.

⁴⁰ J. Bestry, *Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej w Czechosłowacji*, Wrocław 2005, s. 62-64.

⁴¹ M. Wołos, *„Ojczyźnie służy” Damian Stanisław Wandycz (1892-1974)*, Bełchatów-Kraków-Warszawa 2015, s. 77-82.

⁴² D.S. Wandycz, *Zapomniany list Piłsudskiego do Masaryka (II)*, „Orzeł Biały” 1953, s. 7.

wackie 23 stycznia 1919 r. wkroczyły na teren Śląska Cieszyńskiego. 26 stycznia 1919 r. odwiedził Wegnerowicza włoski pułkownik Collonello Gargini wraz z adiutantem kapitanem Kenneli. Panowie byli zaintrygowani sytuacją na Śląsku, po czym pułkownik dał do zrozumienia Wegnerowiczowi, że: „całą sprawę uknuto tutaj na miejscu, że decydujące czynniki koalicyjne, a więc właściwa misja wojskowa ententy na terenie Austrii, Węgier, Czech, Polski nie dała na ten krok swego placet, a więc że było to inicjatywą tutejszych sfer polityczno-wojskowych, które odpowiednio zainspirowały znajdujących się w Czechach przedstawicieli misji wojskowej ententy. Z pewnym lekceważeniem w ogóle traktował całą hecę czeską”⁴³. Panowie, żegnając się z Wegnerowiczem, życzyli mu powodzenia w pracy, informując, iż Czesi mogą utrudniać jego działanie. Władze czeskie jednak zabiegały o to, aby niezwłocznie objął on funkcję konsula. O zaistniałej sytuacji Wegnerowicz poinformował MSZ, pisząc: „gotowość, z jaką chciano przeprowadzić wszelkie formalności i cały tok rozmowy, miały w sobie coś z usprawiedliwienia: odniosłem wrażenie, iż pomimo całego tupetu, z jakim się występuje w sprawach śląskich, Czesi czują, że są nie w porządku wobec nas”⁴⁴.

Roman Wegnerowicz, wykonując czynności konsularne, współpracował ze studentami z czeskiego Uniwersytetu⁴⁵. Następnie nawiązał kontakty z publicystami czeskimi w celach propagandowych oraz śledził stosunek Czechów do Polski. Wszystkie swe spostrzeżenia raportował do Warszawy.

W połowie marca 1919 r. powrócił do Warszawy, by następnie podjąć pracę w centrali MSZ na stanowisku referenta, a później starszego referenta⁴⁶. W początkowym okresie wykonywał swoje zadania w Biurze Prasy i Propagandy. W 1920 r. zorganizował, wraz z Wassercugiem (Wasowskim) i ich przełożonym Targowskim, wystawę prasy polskiej na międzynarodowych targach w Pradze. Polscy przedstawiciele dołożyli wszelkich starań, aby zostały wydane biuletyny, broszury, łącznie 2900 eksponatów⁴⁷. W tym samym roku

---

⁴³ CAW, Teki Baczyńskiego, I.476.1.102, Roman Wegnerowicz do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, raport z sytuacji po zajęciu Śląska Cieszyńskiego przez wojska czeskie, Praga 31.01.1919 r., k. 111-112.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 109.

⁴⁵ S. Schimitzek, *Drogi i bezdroża minionej epoki. Wspomnienia z lat pracy w MSZ 1920-1939*, Warszawa 1976, s. 21.

⁴⁶ AAN, Prezydium Rady Ministrów, sygn. 258, Karta personalna Wegnerowicza, s. 9-10.

⁴⁷ *Echa polskiej wystawy prasy z międzynarodowej wystawy prasowej w Pradze Czeskiej*, „Gazeta Gdańska” 1923, nr 57, s. 3

Wegnerowicz był już zastępcą kierownika biura prasowego MSZ. Wówczas przypadła mu rola wręczenia dokumentów niezbędnych do podróży delegacji prasowej do Mińska, zmierzającej na rozpoczęcie rokowań pokojowych pomiędzy Polską a Rosją Sowiecką, a ostatecznie przeniesionych do Rygi 19 sierpnia 1920 r.⁴⁸ Od lipca 1924 r. Wegnerowicz pracował w Wydziale Prasowym Departamentu Polityczno-Ekonomicznego, dzięki któremu przygotował się do kierowania placówkami konsularnymi w późniejszym okresie.

DZIAŁALNOŚĆ PUBLICYSTYCZNA

Roman Wegnerowicz podczas studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim rozwijał swój talent pisarski. Działalność publicystyczna towarzyszyła mu przez długie lata. Na łamach periodyku „Kultura Polska” napisał wraz z Zygmuntem Nowickim artykuł poświęcony oświacie w Galicji. Obaj autorzy posilkowali się materiałami profesora Wiktora Czerniaka⁴⁹. Pisząc do galicyjskiego czasopisma „Świat Słowiański”, redagowanego przez Konecznego aż do wybuchu I wojny światowej, Wegnerowicz propagował literaturę czeską⁵⁰. Ponadto na łamach tegoż periodyku zajmował się także Białorusinami, stojąc na stanowisku, iż carat stosuje krótkowzroczną politykę wobec nich⁵¹. Wegnerowicz czytywał „Naszą Niwę” oraz „Literaturę i Sztukę”, dzięki którym wykorzystywał zamieszczane tam artykuły do swych badań naukowych⁵². Zajmował się wówczas poezją Młodej Białorusi, powiązaną z literaturą polską⁵³. Roman Wegnerowicz w dość czytelny sposób przedstawiał życie Białorusinów, chwalił ich żywotność z nadzieją, iż będą walczyć o swą niezależność. Wszelkie obserwacje wynikały – jak zanotował Antoni Giza – z faktu, iż Wegnerowicz

---

⁴⁸ *Nieudana wyprawa korespondentów wojennych do Mińska*, „Naprzód” 1920, nr 202, s. 4; M.K. Kamiński, M. J. Zacharias, *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1929*, Warszawa 1998, s. 49.

⁴⁹ Z. Nowicki, R. Wegnerowicz, *Oświata w Galicji*, „Kronika Polska” 1908, nr 4, k. 4-5.

⁵⁰ K. Kardyni-Pelikanova, *Karel Havlicek Borovský. W kręgu literatury polskiej*, Wrocław 1986, s. 99-112.

⁵¹ A. Giza, *op. cit.*, s. 53.

⁵² R. Wegnerowicz, *Z modernizmu poezji rosyjskiej*, „Literatura i Sztuka. Dodatek do Dziennika Poznańskiego” 1912, nr 11, s. 170-172.

⁵³ H. Karwacka, „*Młoda Białoruś*” w *repcji Młodej Polski (Rekoncesans)*, [w:] *Na pograniczu. Studia i szkice*, red. H. Karwacka, J.F. Nosowicz, Białystok 1992, s. 51-53, 55; A. Barszczewski, *Polskie zainteresowania językiem i kulturą białoruską w XIX i XX wieku*, „Notatki Płockie” 1969, nr 2, s. 17-18.

mieszkał wówczas na ziemi białoruskiej. Ponadto ze zdumieniem spoglądał na rozwijający się od 1907 r. Białoruski Związek Nauczycielski⁵⁴.

Z chwilą wybuchu I wojny światowej Wegnerowicz był współredaktorem „Widnokregu” wspólnie z Józefem Wassercugiem i Tadeuszem Hołówką⁵⁵. Latem 1916 r. razem z Hołówką działał w Komisji Wydawniczej POW, gdzie nad pracami wydawniczymi czuwał Walery Sławek⁵⁶. Następnie w czasopiśmie „Wiadomości Polskie” oraz „Naprzód” referował przebieg walk Legionów Polskich, co było istotną kwestią w budowaniu wizerunku samego Komendanta i jego legionistów⁵⁷.

W połowie sierpnia 1920 r. ukazał się pierwszy numer periodyku „Przymierze”, skupiającego zwolenników polityki Józefa Piłsudskiego i jego bliskich współpracowników. Idea czasopisma wyrastała z federacyjnych planów socjalistów – koncepcji Międzymorza oraz ruchu (idei) prometejskiego⁵⁸. Na jego łamach poruszane były wszystkie newralgiczne problemy młodych narodów, traktaty pokojowe, sytuacja wewnętrzna oraz kwestie gospodarcze. Od 1921 r. przekładano również poezję ukraińską, białoruską, węgierską, gruzińską, estońską, fińską, łotewską⁵⁹. Na łamach „Przymierza” pojawił się także artykuł pióra Romana Wegnerowicza, traktujący o genezie powstania królestwa SHS⁶⁰.

⁵⁴ A. Giza, *Polska publicystyka kresowa 1905-1914 (o stosunkach polsko-rosyjskich)*, „Szczecińskie Prace Polonistyczne” 1996, nr 8, s. 163-181.

⁵⁵ T. Hołówko, *Ostatni rok*, Warszawa 1932, s. 10-11; S.Z. Klaczyński, *Wieczny emisariusz sprawy. O Tadeuszu Hołówce*, Wilno 1935, s. 12; I. Werschler, *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołówko, życie i działalność*, Warszawa 1984, s. 45; L. Chmielewska, *Wicenty Rzymowski...*, *op. cit.*, s. 87; *Dziennik włoski o stosunkach w Warszawie*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1915, nr 62, s. 2-3; E. Kozikowski, *Od Prusa do Gajowiczyńskiej*, Kraków 1969, s. 239-240.

⁵⁶ T. Nałęcz, *op. cit.*, s. 54; P. Samuś, *Walery Sławek. Droga do niepodległości*, Płock 2002, s. 449. Roman Wegnerowicz nie miał dobrego zdania o Sławku, pisząc o nim do Światalskiego, że „ma przeszłość awanturniczą” i jest „indywiduum bez potęgi”; J. Piłsudski, *Korespondencja 1914-17*, oprac. S. Biegański, A. Suchcitz, Londyn 1984, s. 224-225.

⁵⁷ R. Wegnerowicz, *Legiony na polu bitwy*, „Wiadomości Polskie” 1916, nr 67, s. 7-8; R. Wegnerowicz, *Legiony na polu walki*, „Naprzód” 1916, nr 38, s. 3.

⁵⁸ M. Kornat, *Idea prometejska a polska polityka zagraniczna (1921-1939/1940)*, [w:] *Ruch prometejski i walka o przebudowę Europy Wschodniej (1918-1940)*, red. M. Kornat, Warszawa 2012, s. 35-52; P. Libera, *Ewolucja ruchu prometejskiego w okresie międzywojennym*, [w:] *Ruch prometejski...*, *op. cit.*, s. 224-225.

⁵⁹ E. Szczepkowska, *Relacje polsko-ukraińskie na łamach tygodnika „Przymierze” ze szczególnym uwzględnieniem publicystyki Joachima Wołoszynowskiego*, „Media-Kultura-Komunikacja Społeczna” 2013, nr 9, s. 99-100.

⁶⁰ R. Wegnerowicz, *Geneza powstania królestwa SHS*, „Przymierze” 1920, s. 6-10.

KONSULAT POLSKI W MARSYLII

Roman Wegnerowicz został mianowany konsulem na placówce marsylskiej z dniem 15 października 1926 r. z ramienia ministra spraw zagranicznych Augusta Zaleskiego⁶¹. Nowy konsul przybył do miasta portowego wraz z małżonką Janiną (Aleksandrowicz) i synem Stanisławem, który miał wówczas 8 lat⁶². Wegnerowiczowie dotarli do Marsylii z małymi perturbacjami, które wywołały zgoła niemałe zamieszkanie i sprawa otarła się o centralę MSZ.

Południe Francji było terenem dość specyficznym pod kilkoma względami. Na pierwszy rzut wyłaniał się port marsylski jako szlak komunikacyjny, źródło wymiany handlowej. Marsylia sprzyjała emigracji zarobkowej i politycznej, wśród której znalazły się mniejszości uciekające przed reżimem komunistycznym⁶³. Wówczas było bardzo dużo Ormian, Rosjan, Włochów, niewielką zaś liczbę stanowili Słowianie oraz emigranci z Polski. Marsylia jako miasto portowe nie pozbawiona była zarówno blasków, jak i cieni, niekiedy przyćmiona ciemnymi zakamarkami, głównie światem przestępczym⁶⁴.

Działalność placówki marsylskiej została już nakreślona w polskiej historiografii⁶⁵, więc w tym miejscu należy jedynie podsumować pracę konsularną Wegnerowicza. Konsul dbał o swoich pracowników, chcąc aby otrzymywali należyte wynagrodzenie za swoją pracę. Czuwał nad rozwojem oraz egzystencją emigracji polskiej na południu Francji, a także w Afryce Północnej. Jan Meysztowicz, jako pracownik kontraktowy w konsulacie, w swoich wspomnieniach napisał, że Wegnerowicz był zdystansowany⁶⁶. Niemniej jednak zadania powierzone wykonywał z należytą estymą. Do jego kompetencji

---

⁶¹ Zob. A. Ambrochowicz-Gajownik, *W cieniu Lazurowego Wybrzeża. Konsulat polski w Marsylii 1919-1940*, Warszawa 2019; AAN, KRPM, sygn. 464/654, APP do KRPM, Paryż 14.12.1926 r., k. 6; *Ibidem*, Roman Wegnerowicz do Starostwa Powiatowego Będzina, Marsylia 11.08.1931 r., k. 109.

⁶² Stanisław Wegnerowicz urodził się 5 sierpnia 1918 r., <https://www.legacy.com/obituaries/coastreporter/obituary.aspx?n=stan-guy-wegnerowicz&pid=188915540> (dostęp: 10.10.2018).

⁶³ Zob. M. Lewis, *Les frontières de la République. Immigration et limites de l'universalisme en France (1918-1940)*, Marseille 2010.

⁶⁴ B.D. Graham, *Choice and Democratic Order: The French Socialist Party, 1937-1950*, New York 1994, s. 57; É. Temime, *Histoire de Marseille de la Révolution à nos jours*, Paris 1999, s. 223-225.

⁶⁵ Zob. A. Ambrochowicz-Gajownik, *W cieniu Lazurowego Wybrzeża...*, *op. cit.*

⁶⁶ J. Meysztowicz, *Czas przeszły dokonany. Wspomnienia ze służby w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w latach 1932-1939*, Kraków 1984, s. 43.

należały również sprawy gospodarcze. Dzięki swojemu doświadczeniu, zdobytej wiedzy, pracując w Marsylii, nakreślił obfity artykuł o emigracji Europejczyków do Afryki Północnej. W pracy tej dokonał porównań pomiędzy ludnością włoską, hiszpańską, francuską czy arabską poprzez analizy statystyczne, ale także sięgając do historii Algierii, Tunezji i Maroka⁶⁷. Mając ogłąd na sprawy francuskich posiadłości kolonialnych, analizował stosunki gospodarcze Francji z jej koloniami i ich wpływ na sytuację ekonomiczną Metropoli⁶⁸. Roman Wegnerowicz pożegnał się z Marsylią w 1932 r. Miał wówczas zostać Radcą Ministerialnym w Centrali MSZ, jednak nominację tę cofnięto w maju 1932 r. i skierowano go na placówkę konsularną do Stambułu.

NA TURECKIEJ ZIEMI

Druga Rzeczpospolita miała przyjazne stosunki z tureckim prezydentem Mustafą Kemalem 23 lipca 1923 r. podpisano traktat o przyjaźni⁶⁹, konwencję handlową i osiedleńczą, zaś w kwietniu 1927 r. traktat koalicyjno-arbitrażowy⁷⁰. Oficjalną konwencję konsularną podpisali 25 marca 1927 r. poseł Wierusz-Kowalski i Karol Poznański oraz A. Sevki Bej ze strony tureckiej, zaś ratyfikowano ją dopiero w 1938 r. Niemniej jednak wyodrębniono samodzielną jednostkę w 1930 r. – Konsulat w Stambule – w chwili podniesienia poselstwa do ambasady. Wegnerowicz objął funkcję konsula generalnego w Stambule z dniem 1 września 1932 r.

Nowo mianowany konsul bacznie przyglądał się sytuacji Polaków mieszkających w Adampolu⁷¹. Wegnerowicz zabiegał, aby powstała tam polska szkoła. W Turcji nauczanie było przymusowe według rządowego programu szkół początkowych. Zajęcia w szkole prowadził turecki nauczyciel Dżemal-bej, który zaskarbił sobie przychylność adampolan. Nie ustawały jednak próby zapoczątkowania w tejże szkole nauczania w języku polskim.

---

⁶⁷ R. Wegnerowicz, *Element europejski w koloniach francuskiej Afryki Północnej*, [w:] *Od Warszawy do Sahary*, oprac. L. Gustowski, Warszawa 1932, s. 259-267.

⁶⁸ R. Wegnerowicz, *Pozycje kolonialne w handlu zagranicznym Francji*, „Morze” 1931, nr 3, s. 23-25.

⁶⁹ J. Gierowska-Kałuża, M. Kornat, *Turcja w koncepcjach polskiego Sztabu Generalnego w okresie Konferencji Lozańskiej (1922–1923). Nieznane memorandum Tadeusza Schatzla*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, nr 49, s. 23-49.

⁷⁰ D. Chmielowska, *Polsko-tureckie stosunki dyplomatyczne w okresie międzywojennym*, Warszawa 2006, s. 252-253.

⁷¹ J.S. Łątka, *Adampol – polska wieś nad Bosforem*, Kraków 1981, s. 25-26.

Wegnerowicz, przyglądając się sytuacji był zdania, iż pozytywne nastawienie tureckiego nauczyciela do ludności w Adampolu może wspomóc negocjacje międzyrządowe w powyższej sprawie. Konsul doskonale wiedział, że poruszana kwestia jest delikatna i należy postępować ostrożnie, dlatego też ambasada poinformowała go, iż tureckie Ministerstwo Oświaty jest przychylnie nastawione do polskiej inicjatywy, jednakże oficjalne pismo powinno trafić do Inspektora Szkolnego w Stambule. Konsul aktywnie zabiegał, aby w Adampolu powiększała się zasób biblioteczki, gromadzącej najpotrzebniejszą literaturę polską. Ambasada przychyliła się do jego prośby.

Pod koniec marca 1933 r. konsul otrzymał z Wydziału Konsularnego pismo, iż Ministerstwo Spraw Zagranicznych nie posiada jednak funduszy na prowadzenie nauczania w języku polskim. Pod koniec 1933 r. nawiązał współpracę z Władysławem Zimmickim, który zgodził się prowadzić kurs w języku polskim. Wówczas pozostało jedynie czekać na decyzję rządu tureckiego. Z korespondencji kierownika placówki można wywnioskować, iż kwestia ta nie została rozstrzygnięta pomyślnie⁷². Wegnerowicz zabiegał również o to, aby udało się stworzyć na Uniwersytecie w Stambule Akademickie Koło Przyjaciół Polski, jednak i ta akcja się nie powiodła.

W sprawach kulturalnych konsul czuwał nad utworzonym „Komitetem opieki nad grobami i zabytkami”. W pierwszej kolejności chciał odnowić pomnik Ludwiki Śniadeckiej. Następnie, chcąc uczcić pamięć Adama Mickiewicza, zainicjował utworzenie centrum nauki i kultury w posiadłości, w której niegdyś mieszkał poeta. Dom znajdował się w biednej dzielnicy i był pod zarządem rodziny Ratyńskich – potomków dawnej emigracji. Wówczas zarządzając skromnym budżetem, odrestaurował go i uzyskał zgodę na oficjalną nazwę „Dom Adama Mickiewicza”. 5 grudnia 1933 r. odsłonięto tablicę oraz pomnik na cześć poety, a Wegnerowicz wygłosił oficjalne przemówienie⁷³. W uroczystości wzięli udział odprawiający mszę ksiądz Zaremba, senior mieszkańców Adampola Ignacy Kępka oraz przybyli goście⁷⁴. Konsul nawiązał kontakt z profesorem Tadeuszem Kowalskim z Krakowa i A. Zajączkowskim z Warszawy w celu uruchomienia stacji naukowej dla badań nad dziejami Polski i Bliskiego Wschodu. Wówczas zaproponował, ażeby

---

⁷² AAN, MSZ, sygn. 11081, Konsulat Generalny RP w Stambule do MSZ, Stambuł 31.12.1935 r., k. 9-12.

⁷³ *Tablica ku czci Adama Mickiewicza w Konstantynopolu*, „Nowy Kurier” 1933, nr 282, s. 4; „Republika” 1933, nr 338, s. 2.

⁷⁴ *Odsłonięcie pomnika Adama Mickiewicza w Adampolu*, „Ziemia Radomska” 1933, nr 291, s. 1.

powstała biblioteka gromadząca książki i literaturę dotyczącą historii obu krajów oraz emigracji polskiej⁷⁵.

W maju 1935 r., na wieść o śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego, Wegnerowicz zorganizował nabożeństwo żałobne oraz w konsulacie wystawił księgę kondolencyjną. Nieco później, 26 czerwca w Adampolu konsul zainicjował wraz z tamtejszą kolonią mszę żałobną oraz uroczystość upamiętniającą Marszałka, na której zebrano ziemię z mogił adampolskich, by następnie złożyć ją na kopcu Piłsudskiego⁷⁶. W tym też roku Wegnerowicz otrzymał Złoty Krzyż Zasługi⁷⁷.

Warto również odnotować, iż konsul wraz z ambasadorem Jerzym Potockim przywitani turystów ze statku pasażerskiego „Polonia”, który zacumował nad brzegiem Bosforu i Złotego Rogu. Delegacja złożyła wieniec na grobie generała Langiewicza⁷⁸. Warto wspomnieć, iż wiosną 1936 r. w Łukowie odbył się koncert poświęcony muzyce tureckiej w wykonaniu orkiestry wojskowej. Jeden z utworów pt. „Sark Masali” (Legenda Wschodu) dedykowany był specjalnie Romanowi Wegnerowiczowi⁷⁹.

W połowie lat 30. Wegnerowicz zaangażował się w akcję sprowadzania Polek do Adampola. Kobiety miały pracować w okresie wakacyjnym, ponieważ mieszkańcy wioski wynajmowali swoje domy dla Turków. W związku z powyższą sprawą, prosił Radę Organizacyjną Polaków z Zagranicy, ażeby poparła jego inicjatywę. Miała ona jeszcze głębsze podłoże, a mianowicie emigrantki prócz zarobkowania, miały zakładać rodzinę z adampolaninami. Konsul dążył do tego, ażeby w Adampolu nie było mieszanych małżeństw⁸⁰.

Niewątpliwie istotną kwestią związaną z funkcjonowaniem emigracji na obczyźnie był element organizowania życia religijnego. W drugiej połowie lat 30. przybył do Turcji ksiądz Wojdas. Nowo przybyły duchowny, nie czekając na zgodę rządu tureckiego, rozpoczął działalność kulturalną głównie w Adampolu, zaś konsul prosił go o podjęcie nauczania w języku polskim.

---

⁷⁵ AAN, MSZ, 7073, Konsulat Generalny RP w Stambule do MSZ, w sprawie domu Mickiewicza, Stambuł 31.01.1936 r., k. 3-4; *Ibidem*, Stambuł 27.11.1934 r., k. 15-16.

⁷⁶ D. Chmielowska, *op. cit.*, s. 322.

⁷⁷ *Lista odznaczonych w dniu Święta Niepodległości*, „Dzień Bydgoski” 1935, nr 261, s. 2.

⁷⁸ *Pierwszy polski statek pasażerski u brzegów Bosforu*, „Kurier Bydgoski” 1933, nr 222, s. 11.

⁷⁹ „Podlasie” 1936, nr 52, s. 7.

⁸⁰ AAN, MSZ, sygn. 10081, Konsulat Generalny RP w Stambule do Rady Organizacyjnej Polaków z Zagranicy, Stambuł 25.05.1934 r., k. 1-2.

Działalność księdza nie spotkała się z przychylnością rządu tureckiego i w efekcie nie otrzymał pozwolenia na zamieszkanie w Adampolu.

Roman Wegnerowicz zdobywając doświadczenie w kwestiach handlowych na placówce marsylskiej, realizował zadania o charakterze gospodarczym. Zabiegał o nawiązanie i rozwijanie współpracy handlowej między Polską a Turcją. Państwo polskie starało się pozyskać rynek turecki poprzez organizowanie wystaw, które jednak nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Wybitny turkolog, profesor z Uniwersytetu Jagiellońskiego – Kowalski uważał, że powyższe przedsięwzięcie mogłoby przynieść pozytywne rezultaty w sytuacji, gdyby gospodarka obu państw działała prężnie⁸¹. Wegnerowicz był zdania, iż zainteresowanie odnośnych czynników tureckich polskim przemysłem ciężkim byłoby wskazane zwłaszcza, iż Turcy potrzebowali modernizacji swojej gospodarki. Konsul uważał, że włączenie firmy „Sepewe” na rynek turecki będzie kluczową sprawą w celu reklamowania polskich produktów⁸².

Wegnerowicz na bieżąco informował centralę MSZ o możliwościach sprowadzania z Turcji bawełny, wełny i owoców oraz tytoniu, zachęcając tym samym stronę polską do ożywiania wymiany handlowej. Natomiast z Polski rozpatrywano eksport wyrobów metalurgicznych i samolotów. W przypadku zakupu bawełny tureckiej konsul raportował, iż nawiązanie bezpośredniego kontaktu z hurtownikami i producentami w Mersynie i Adanie może zaowocować przystępną ceną przy zakupie⁸³. Niemniej jednak ogólny bilans obrotu handlowego z Turcją nie był korzystny, więc i saldo było ujemne. Zadowalający wynik mógłby zaistnieć, gdyby Polska zakupiła znaczące ilości tytoniu i bawełny tureckiej. Powstało w Łodzi nawet specjalne Towarzystwo „Produkty Tureckie”, jednakże nie działało ono sprawnie. Ponadto w Centralnym Banku Tureckim zamrożona była polska suma wynosząca 600 tys. zł. bez wliczenia kwoty wpłacanej przez rząd turecki za samoloty. Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie otrzymała instrukcje z Ministerstwa Przemysłu i Handlu w celu odmrożenia waluty⁸⁴. Towarem, który miał się przyczynić

---

⁸¹ Z. Woźniak, *Polsko-turecka wymiana gospodarcza w okresie międzywojennym*, „Studia Historyczne” 1981, nr 1, s. 71-84.

⁸² M.P. Deszczyński, W. Mazur, *Na krawędzi ryzyka. Eksport polskiego sprzętu wojskowego w okresie międzywojennym*, Warszawa 2004, s. 303.

⁸³ AAN, MSZ, sygn. 6557, Konsulat Generalny RP w Stambule do MSZ w sprawie zakupu bawełny, Stambuł 4.09.1936 r., k. 75-76.

⁸⁴ *Ibidem*, Państwowy Instytut Eksportowy do MSZ w sprawie rozrachunku z Turcją, Warszawa 29.10.1935 r., k. 137-138.

do odmrożenia pieniędzy był zakup przez Turcję 40 samolotów, na które to została podpisana umowa w 1936 r., na ogólną sumę 5700 mln zł⁸⁵. Roman Wegnerowicz opuścił Turcję z początkiem 1937 r. i został skierowany na placówkę konsularną w Italii.

NA PLACÓWCE KONSULARNEJ W ITALII

Wegnerowicz objął funkcję konsula generalnego w Italii, a dokładnie w Triescie, z dniem 1 marca 1937 r.⁸⁶ Wówczas wspólna polityka faszystowskich Włoch i hitlerowskich Niemiec przeciwstawiała się bolszewizmowi, co też uwidoczniło się we wsparciu nacjonalistom hiszpańskim w wojnie domowej⁸⁷. Placówce konsularnej podlegał konsulat honorowy w Wenecji. Do jej zadań należały sprawy morskie, handlowe i paszportowo-wizowe.

Wegnerowicz stanął przed niełatwym zadaniem, zwłaszcza w sprawach emigracyjnych, które dotyczyło ściśle kwestii żydowskiej. W 1937 r. oszacowano, iż zamieszkiwało w Italii od 40 do 60 tys. Żydów pośród 40 mln ludności włoskiej⁸⁸. Od lutego 1938 r. Mussolini realizował politykę antyżydowską, choć jej znamiona widoczne były znacznie wcześniej. Z kolei państwo polskie broniło się przed znacznym napływem Żydów, zwłaszcza tych, którzy nie mieli z Polską żadnych powiązań⁸⁹. Wegnerowicz, zajmując się sprawami paszportowymi, w wielu przypadkach dowodził, iż osoby

⁸⁵ M.P. Deszczyński, W. Mazur, *op. cit.*, s. 304; AAN, MSZ, sygn. 6557, Ambasador RP w Turcji Michał Sokolnicki do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ankara 12.11.1936 r., k. 177-178. Dostawa samolotów miała odbyć się po 150 dniach od zawarcia umowy. Pierwsze pięć samolotów dostarczono pod koniec września. Następną partia samolotów miała zostać zrealizowana po 15 dniach, czyli 7 i 22 października. Niestety nastąpiło opóźnienie i rząd turecki otrzymał je 5 listopada. Owa sytuacja źle wpłynęła na relacje między Polską a Turcją.

⁸⁶ DZ.U. z dnia 15 marca 1937 r., nr 3, s. 51.

⁸⁷ Zob. J.S. Ciechanowski, *Podwójna gra. Rzeczpospolita Polska wobec hiszpańskiej wojny domowej 1936-1939*, Warszawa 2014.

⁸⁸ AAN, MSZ, sygn. 2302, Ambasada RP w Rzymie do MSZ, Rzym 22.06.1937 r., k. 79-86; AAN, Ambasada RP w Berlinie, sygn. 1507, Ambasada RP w Rzymie do MSZ, Rzym 2.11.1937 r., k. 92-96; S. Sierpowski, *Studia z historii Włoch XX wieku*, Poznań 2012, s. 264.

⁸⁹ *Zjazdy i konferencje konsulów polskich w Niemczech. Protokoły i Sprawozdania 1920-1939*, red. H. Chałupczak, E. Kołodziej, Lublin 1999, s. 341-354; E. Kołodziej, *Dzieje Polonii w zarysie 1918-1939*, Warszawa 1991, s. 48-49; J. Tomaszewski, *Preludium zagłady. Wągnanie Żydów polskich z Niemiec w 1938 r.*, Warszawa 1998, s. 96; P. Podemski, *Faszyzm włoski wobec kwestii żydowskiej 1919-1938*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2002, nr 1, s. 81-109.

wyznania mojżeszowego nie miały nigdy styczności z państwem polskim, więc nie mogli ubiegać się o powrót do Polski.

Pod koniec 1938 r. konsul referował, iż rząd włoski wprowadził obostrzenia dotyczące likwidacji mienia posiadanego przez Żydów. W zaistniałej sytuacji, w obawie przed represjami wielu Żydów, rozpoczęło starania o wyjazd za granicę. Wiązało się to bezpośrednio ze sprzedażą majątków. Niemniej jednak kwestia wystawienia nieruchomości czy sklepów na sprzedaż nie była wówczas sprawą prostą. Włoscy notariusze mieli zakaz przyjmowania spraw od Żydów. Konsul zanotował, iż spośród polskich Żydów tylko jedna osoba posiadała znaczący majątek oszacowany na 2 mln lirów⁹⁰.

Wydarzenia wrześniowe 1939 r. wpłynęły na neutralną pozycję Włoch. Z punktu widzenia państwa polskiego ważne było utrzymanie wzajemnych stosunków dyplomatycznych⁹¹. Ta kilkumiesięczna dobra relacja obu państw przyczyniła się do ewakuacji uchodźców z Polski, Rumunii i Węgier, zwłaszcza dla formowania się Wojska Polskiego we Francji⁹². Dlatego też Triest odegrał znaczącą rolę po wrześniu 1939 r. przy ewakuacji żołnierzy uciekających z Rumunii i Węgier. Drogi ucieczki były dwie: morska i lądowa. Ambasador Bolesław Wieniawa-Długoszowski podjął rozmowy z Galeazzo Ciano, który wyraził zgodę na uruchomienie swoich możliwości, ażeby polscy uchodźcy, głównie żołnierze, przedostali się do Francji⁹³. W Rzymie transportami wojskowych zajmował się Romeyko, któremu Wieniawa-Długoszowski zlecił współpracę z konsulatami generalnymi w Trieście i Mediolanie. Stacją załadunkową miała być Postumia – przez Triest,

---

⁹⁰ AAN, Ambasada RP w Rzymie, sygn. 81, Konsulat RP w Trieście do MSZ, Triest 5.12.1938 r., k. 33-39; AAN, MSZ, sygn. 9912, Konsulat RP w Trieście do Ambasady RP w Rzymie, Triest 26.11.1938 r., k. 76. Konsul uważał, iż emigrujący Żydzi bardzo wiele stracą na likwidacji własnego mienia, ze względu także na restrykcje dotyczące wywozu waluty i zarządzenia dewizowe. Decyzją władz włoskich Żydzi mieli opuścić ziemię włoską do 12 marca 1939 r., a głównym kierunkiem emigracji miała być Argentyna i Boliwia. Konsulowie boliwijscy na własną rękę udzielali wiz, pomimo iż tamtejszy rząd takowego rozporządzenia nie wydał. Delegacja Żydów rozpoczęła negocjacje z Ministrem pełnomocnym Republiki Boliwijskiej.

⁹¹ M. Hułas, *Wrogowie naszych sojuszników. Kwestia (nie)istnienia stanu wojny między Polską a Włochami. 1940*, „Białostockie Teki Historyczne” 2017, nr. 15, s. 205-228.

⁹² Zob. W. Biegański, *Wojsko Polskie we Francji 1939-1940*, Warszawa 1967; J. Smoliński, *Wojsko Polskie w kampanii francuskiej*, Warszawa 1995.

⁹³ Archives départementales des Bouches-du-Rhône [dalej: AdBdR], Police. Préfecture/Police administrative, 1800-1952, sygn. 4 M 2632, Le Colonel President de l'Organe d'Accueil Franco-Polonais à Monsieur le General Commandant la XV Region, Marseille 03.02.1940 r.

Mediolan, zaś Turyn do Modane⁹⁴ po stronie francuskiej. Wegnerowicz wraz z konsulem Żmigrodzkim z Mediolanu pełnili funkcję delegatów, których zadaniem było udzielać wszelkiej opieki i czuwać nad bezpieczeństwem żołnierzy. Ewakuowani przybywali do Francji drogą morską z Jugosławii, Aten, Bejrutu, Oranu, Rumunii, Węgier, Grecji, Dakaru, zaś lądową początkowo przez Włochy do Modeny. Do maja 1940 r. ewakuowano 33 120 osób⁹⁵. Roman Wegnerowicz zakończył swą służbę konsularną we Włoszech z dniem 10 czerwca 1940 r.

OSTATNIE LATA ŻYCIA W KANADZIE

Wegnerowicz wraz z rodziną przedostał się do Brazylii w październiku 1940 r. Ślad, jaki wskazuje na pobyt byłego konsula w Brazylii stanowi otrzymanie przez niego pożyczki na legalizację pobytu w październiku 1941 r., udzielonej przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej⁹⁶. Z Brazylii Wegnerowiczowie wyemigrowali do Kanady, a świadczy o tym korespondencja pomiędzy Poselstwem w Rio de Janeiro a Poselstwem RP w Ottawie na wniosek Ministerstwa Skarbu o osobach pobierających zasiłek, a mieszkających w Kanadzie⁹⁷.

Po przybyciu do Kanady były konsul podjął pracę na farmie w miejscowości Fulford⁹⁸. Potwierdzeniem tej informacji jest wykaz pracowników, zrzeszonych i niezrzeszonych, Stowarzyszenia Pracowników Polskiej Służby Zagranicznej⁹⁹. W tym czasie Wegnerowicz kontynuował służbę dla rządu

---

⁹⁴ M. Romeyko, *Wspomnienia o Wieniawie i o rzymskich czasach*, Warszawa 1990, s. 176-180.

⁹⁵ Instytut Polski i Muzeum im. Generała Władysława Sikorskiego w Londynie [dalej: IPMS], Akta Armii Polskiej we Francji, sygn. A.IV.4/1, Przeptyw ewakuowanych przez punkty graniczne, k. 90-105; W. Król, *Polskie skrzydła nad Francją*, Warszawa 1986, s. 28-32; P.M. Żukowski, *Na przełomie wojny i pokoju. Francja w oczach polskiej opinii publicznej od wiosny 1938 roku do lata 1940 roku*, Kraków 2012, s. 307-308; „Le Petit Marseillais” 1939.

⁹⁶ IPMS, sygn. PRM.K.7/28, Emigracja w Brazylii, k. 134-135.

⁹⁷ IPMS, sygn. 515, Poselstwo RP w Rio de Janeiro do Poselstwa RP w Ottawie, Rio de Janeiro, 10.01.1945 r.

⁹⁸ Wycinek z gazety odnoszący się do śmierci Wegnerowicza, byłego konsula, <https://www.findagrave.com/memorial/147886610/roman-wegnerowicz> (dostęp: 10.10.2018).

⁹⁹ IPMS, sygn. A.44.330/1, Komunikat nr. 8 Stowarzyszenia Pracowników Polskiej Służby Zagranicznej, Londyn 07.1950, k. 24.

polskiego, pomagając rodakom uciekającym z okupowanego kraju¹⁰⁰. Był odpowiedzialny za werbunek do polskich oddziałów wśród południowoamerykańskich środowisk emigracyjnych. Będąc w Montrealu korespondował z rządem polskim na emigracji w Londynie. Otrzymał także propozycję współpracy, prawdopodobnie z Polskim Instytutem Sztuki i Nauki w Ameryce (PIASA)¹⁰¹. W swym liście do osoby, z którą korespondował podkreślił, iż od dwóch lat mieszka w Montrealu, a w obecnej chwili przygotowuje dokumenty dla MSZ pod przyszły kongres. Materiały, jakie przygotowywał odnosiły się do jego misji w Pradze między 1918 a 1919 r. Ów dokument sporządzony był na potrzeby Poselstwa RP przy rządzie czechosłowackim w Londynie oraz dla Ministerstwa Prac Kongresowych¹⁰². W liście swym pisał: „tu jestem, trochę wprawdzie trochę osamotniony, ale kościska, choć już stare, są jeszcze jednak dość mocne, aby udźwignąć to i owo”¹⁰³.

Roman Wegerowicz zmarł 24 października 1950 r. w L’Hotel-Dieu w Montrealu, po kilkumiesięcznej chorobie¹⁰⁴. Został pochowany na cmentarzu Notre-Dame-des-Neiges Cemetary 26 października¹⁰⁵. Jego małżonka Janina wraz z synem Stanisławem pozostała w Kanadzie.

¹⁰⁰ L. Pastusiak, *Kraje odległe a jednak bliskie. Polska-Kanada 1945-1961*, Toruń 2002, s. 24-26; K. Kącka, *Zagadnienie polskich granic w działalności Ministerstwa Prac Kongresowych przez Biura Prac Kongresowych 1940-1948*, „Historia i Polityka” 2009-2010, nr 2-3, s. 218-236; Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku [dalej: IJP], Samodzielna Placówka Wywiadowcza ESTEZET, sygn. 701/111/3 „Raport organizacyjny placówki „Sabanilla” za miesiąc czerwiec 1942 roku, Rio de Janeiro 02.07.1942 r., k. 82. W tym samym czasie jego syn Stanisław służył w armii polskiej. Podczas działań wojennych został ranny, co uniemożliwiło mu dalszą służbę. Od 1942 r. pracował dla placówki wywiadowczej „Sabanilla” w Rio de Janeiro, jako student, mając 23 lata. Później przybył do Montrealu i spędził wiele lat pracując jako inżynier.

¹⁰¹ *Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America, 1944, nr 2.*

¹⁰² IPMS, sygn. A.11. 49/CZ.1, Poselstwa RP przy Rządzie Czechosłowackim w Londynie do Poselstwa RP w Londynie, Londyn 9.04.1943, k. 7; *Ibidem*, Roman Wegnerowicz do MSZ w Londynie, Montreal 12.03.1943, k. 1-6.

¹⁰³ IJP, sygn. 1116, Roman Wegnerowicz do Pułkownika, Montreal 22.02.1945 r.

¹⁰⁴ „Sherbrooke Daily Record” 1949, 19 września 1949 r. Janina Wegnerowicz z Fulford przybyła do męża, który w tym czasie przechodził poważną operację w szpitalu w Montrealu.

¹⁰⁵ „Sherbrooke Daily Record” 1952, W 1952 r. do Janiny Wegnerowicz przybył syn Stanisław, po czym z Montrealu wyemigrował do Calgary i Vancouver. Pracował w firmie „TRIUMF at UBC” zanim przeszedł na emeryturę na Sunshine Coast w Kolumbii Brytyjskiej. Stanisław Wegnerowicz zmarł w „The Good Samaritan Society w Christenson Village” in Gibsons (BC). <https://www.findagrave.com/memorial/147886610/roman-wegnerowicz>; https://services5.arcgis.com/JQFh9nfqYx8kyDi9/arcgis/rest/services/Cadastr_4_defunts_22_mai/FeatureServer/0/95670/attachments/97310; <https://www>.

ZAKOŃCZENIE

Wacław Roman Wegnerowicz zapisał się na kartach historii jako człowiek oddany państwu polskiemu. Urodził się w czasach, w których przyszło mu walczyć o niepodległość Polski. Zakres jego kompetencji i doświadczenia umożliwił mu działanie na kilku płaszczyznach. Uczył się pracy administracyjnej, by następnie objąć placówkę konsularną we Francji, Turcji, Italii. Dodatkowym jego atutem było lekkie pióro, a także znajomość spraw wschodniosłowiańskich. Roman Wegnerowicz na swej drodze zawodowej poznał wiele znaczących osobistości, z którymi przyszło mu współpracować na różnych kierunkach. Wybuch drugiej wojny światowej przerwał jego karierę, natomiast nie zatrzymał pracy na rzecz sprawy polskiej.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archives départementales des Bouches-du-Rhône (Marseille)

Archiwum Narodowe w Krakowie

Archiwum Państwowe w Warszawie

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie – Rembertowie

Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku

Instytut Polski i Muzeum im. Generała Władysława Sikorskiego w Londynie

Źródła drukowane:

“Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America” 1944, nr 2.

Cygan W.K., *Oficerowie Legionów Polskich 1914-1917. Słownik biograficzny. T. V Ś-Ż*, Warszawa 2007.

Zjazdy i konferencje konsulów polskich w Niemczech. Protokoły i Sprawozdania 1920-1939, red. H. Chałupczak, E. Kołodziej, Lublin 1999.

Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica w Sosnowcu: Księga pamiątkowa wydana z okazji 90-lecia szkoły, Sosnowiec 1984.

[legacy.com/obituaries/coastreporter/obituary.aspx?n=stan-guy-wegnerowicz&pid=188915540](https://www.legacy.com/obituaries/coastreporter/obituary.aspx?n=stan-guy-wegnerowicz&pid=188915540) (dostęp: 10.10.2018).

Prasa:

„Dziennik Narodowy” 1915	„Nowy Kurier” 1933
„Dzień Bydgoski” 1935	„Ojczyzna i Postęp” 1917
„Gazeta Gdańska” 1923	„Podlasie” 1936
„Ilustrowany Kurier Codzienny” 1915	„Przymierze” 1920
„Kronika Polska” 1908	„Republika” 1933
„Kurier Bydgoski” 1933	„Sherbrooke Daily Record” 1949; 1952
„Le Petit Marseillais” 1939	„Wiadomości Polskie” 1916
„Literatura i Sztuka. Dodatek do Dziennika Poznańskiego” 1912	„Zakopane” 1912
„Morze” 1931	„Ziemia Radomska” 1933
„Naprzód” 1916; 1920	

Opracowania:

Ambrochowicz-Gajownik A., *W cieniu Lazurowego Wybrzeża. Konsulat polski w Marsylii w latach 1919-1940*, Warszawa 2019.

Barszczewski A., *Polskie zainteresowania językiem i kulturą białoruską w XIX i XX wieku*, „Notatki Płockie” 1969, nr 2.

Baumfeld G., *Artyleryi Legionów Pułk Pierwszy*, Kraków 1917.

Bestry J., *Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej w Czechosłowacji*, Wrocław 2005.

Biegański W., *Wojsko Polskie we Francji 1939-1940*, Warszawa 1967.

Cenckiewicz S., *Tadeusz Katelbach (1897-1977): Biografia polityczna*, Warszawa 2005.

Chcianowicz W., *Dzieje I Pułku Artylerii lekkiej Legionów Józefa Piłsudskiego*, Londyn 1967.

Chmielarz A., *Przyczynek do dziejów intendentury I Brygady Legionów Polskich do maja 1916*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2013, nr 14/1.

Chmielowska D., *Polsko-tureckie stosunki dyplomatyczne w okresie międzywojennym*, Warszawa 2006.

Ciechanowski J.S., *Podwójna gra. Rzeczpospolita Polska wobec hiszpańskiej wojny domowej 1936-1939*, Warszawa 2014.

Czosnowski S., *Akta Tymczasowej Rady Stanu i Rady Stanu Królestwa Polskiego*, „Przegląd Historyczny” 1928, nr 2.

Deszczyński M.P., Mazur W., *Na krawędzi ryzyka. Eksport polskiego sprzętu wojskowego w okresie międzywojennym*, Warszawa 2004.

Gierowska-Kałuża J., Kornat M., *Turcja w koncepcjach polskiego Sztabu Generalnego w okresie Konferencji Lozańskiej (1922-1923). Nieznane memorandum Tadeusza Schatzla*, „Studia z dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, nr 49.

Giza A., *Polska publicystyka kresowa 1905-1914 (o stosunkach polsko-rosyjskich)*, „Szczyńskie Prace Polonistyczne” 1996, nr 8.

Głębińska E., *Maria i Marian Dąbrowscy wśród wolnomularzy w latach 1909-1925 (w świetle ich korespondencji)*, „Teksty Drugie” 2005, nr 6.

Głębińska E., *Ich Noce i dni. Korespondencja Marii i Mariana Dąbrowskich*, Warszawa 2005.

Gmurczyk-Wrońska M., *Stanisław Patek w dyplomacji i polityce (1914-1939)*, Warszawa 2013.

Graham B.D., *Choice and Democratic Order: The French Socialist Party, 1937-1950*, New York 1994.

Hass L., *Ambicje, rachuby, rzeczywistość. Wolnomularstwo w Europie Środkowo-Wschodniej 1905-1928*, Warszawa 1984.

Hołówko T., *Ostatni rok*, Warszawa 1932.

Hułas M., *Wrogowie naszych sojuszników. Kwestia (nie)istnienia stanu wojny między Polską a Włochami. 1940*, „Białostockie Teki Historyczne” 2017, nr. 15.

Jabłoński H., *Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej w czasie wojny 1914-1918*, Wrocław 1986.

Kamiński M.K., *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Warszawa 2003.

Kamiński M.K., Zacharias M.J., *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1929*, Warszawa 1998.

Kardyni-Pelikanova K., *Karel Havlicek Borovský. W kręgu literatury polskiej*, Wrocław 1986.

Kargol A., *Strug. Biografia polityczna. Miarą wszystkiego jest człowiek*, Kraków 2016.

Karwacka H., *„Młoda Białoruś” w recepcji Młodej Polski (Rekonesans)*, [w:] *Na pograniczu. Studia i szkice*, red., H. Karwacka, J. F. Nosowicz, Białystok 1992.

Kącka K., *Zagadnienie polskich granic w działalności Ministerstwa Prac Kongresowych przez Biura Prac Kongresowych 1940-1948*, „Historia i Polityka” 2009-2010, nr 2-3.

Kilańczyk P., *Julian Stachiewicz (1890-1934). Żołnierz i historyk*, Poznań 2014.

Klaczyński S.Z., *Wieczny emisariusz sprawy. O Tadeuszu Hołówce*, Wilno 1935.

Klimecki M., Filipow K., *Legiony Polskie. Dzieje bojowe i organizacyjne*, Warszawa 2014.

Koc A., *Wspomnienia*, oprac. J. Mierzwa, Wrocław 2005.

Kołodziej E., *Dzieje Polonii w zarysie 1918-1939*, Warszawa 1991.

Kornat M., *Idea prometejska a polska polityka zagraniczna (1921-1939/1940)*, [w:] *Ruch prometejski i walka o przebudowę Europy Wschodniej (1918-1940)*, red. M. Kornat, Warszawa 2012.

Korwin-Sokołowski A.L., *U boku Marszałka: Wspomnienia Szefa Gabinetu*, Warszawa 2015.

Kozikowski E., *Od Prusa do Gajowiczyńskiej*, Kraków 1969.

Kozłowski W., *Odrodzenie Artylerii Polskiej w 1914 roku*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 1989, nr 33.

Król W., *Polskie skrzydła nad Francją*, Warszawa 1986.

Lewis M., *Les frontières de la République. Immigration et limites de l'universalisme en France (1918 - 1940)*, Marseille 2010.

- Libera P., *Ewolucja ruchu prometejskiego w okresie międzywojennym*, [w:] *Ruch prometejski i walka o przebudowę Europy Wschodniej (1918-1940)*, red. M. Kornat, Warszawa 2012.
- Ładyga T., *Polska Partia Socjalistyczna (Fracja Rewolucyjna w latach 1906-1914)*, Warszawa 1972.
- Łątka J.S., *Adampol – polska wieś nad Bosforem*, Kraków 1981.
- Malinowski J., *Stefan Dąbrowski (1877-1947). Biografia polityczna*, Poznań 2014.
- Meysztowicz J., *Czas przeszły dokonany. Wspomnienia ze służby w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w latach 1932-1939*, Kraków 1984.
- Molenda J., *Piłsudczycy a Narodowi Demokraci 1908-1918*, Warszawa 1980.
- Moszumański Z., Kozak Z., *Wojenne szkoły dla oficerów Artylerii (1914-1921)*, Pruszków 2013.
- Nałęcz T., *Polska Organizacja Wojskowa 1914-1918*, Wrocław 1984.
- Nie tylko Pierwsza Brygada. W Adiutanturze Rady Regencyjnej*, oprac. S. Rostworowski, 1993.
- Nowak K., *Polsko-czechosłowacki konflikt graniczny*, [w:] *Śląsk Cieszyński w latach 1918-1945*, red. I. Panica, Cieszyn 2015.
- Pająk J.Z., *Lewica niepodległościowa w Królestwie Polskim (sierpień 1914-sierpień 1915)*, „Czasy Nowożytnie” 1998, t. V.
- Pastusiak L., *Kraje odległe a jednak bliskie. Polska-Kanada 1945-1961*, Toruń 2002.
- Piłsudski J., *Korespondencja 1914-17*, oprac. S. Biegański, A. Suchcitz, Londyn 1984.
- Podemski P., *Faszyzm włoski wobec kwestii żydowskiej 1919-1938*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2002, nr 1.
- Rędziński K., *Początki szkolnictwa w Sosnowcu (1870-1914)*, „Studia i Prace Pedagogiczne” 2014, nr 1.
- Romeyko M., *Wspomnienia o Weniawie i o rzymskich czasach*, Warszawa 1990.
- Samuś P., *Walery Sławek. Droga do niepodległości*, Płock 2002.
- Schimitzek S., *Drogi i bezdroża minionej epoki. Wspomnienia z lat pracy w MSZ 1920-1939*, Warszawa 1976.
- Sibora J., *Narodziny polskiej dyplomacji u progu niepodległości*, Warszawa 1998.
- Sierpowski S., *Studia z historii Włoch XX wieku*, Poznań 2012.
- Smoliński J., *Wojsko Polskie w kampanii francuskiej*, Warszawa 1995.
- Szczepkowska E., *Relacje polsko-ukraińskie na łamach tygodnika „Przymierze” ze szczególnym uwzględnieniem publicystyki Joachima Wołoszynowskiego*, „Media-Kultura-Komunikacja Społeczna” 2013, nr 9.
- Śladkowski W., *Wysepka polska we Francji. U Marii i Henryka Gierszyńskich w Ouaverville 1878-1930*, Lublin 2005.
- Temime É., *Histoire de Marseille de la Révolution à nos jours*, Paris 1999.
- Tomaszewski J., *Preludium zagłady. Wygnanie Żydów polskich z Niemiec w 1938 r.*, Warszawa 1998.
- Tryniszewski E., *Antoni Osuchowski 1849-1928. Zarys biograficzny*, Olsztyn 1985.

- Uziembło A., *Ludzie i Tatry*, oprac. A. Leinwand, Kraków 1987.
- Wandycz D.S., *Zapomniany list Piłsudskiego do Masaryka (II)*, „Orzeł Biały” 1953.
- Wandycz P., *France and her Eastern Allies 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*, Minneapolis 1962.
- Wasilewski L., *Józef Piłsudski jakim go znałem*, Warszawa 1935.
- Wasilewski L., *Wspomnienia 1870-1904 (1914). Fragmenty dziennika 1916-1926. Diariusz podróży po kresach 1927*, oprac. J. Dufurat, P. Cichoracki, Łomianki 2014.
- Wegnerowicz R., *Element europejski w koloniach francuskiej Afryki Północnej*, [w:] *Od Warszawy do Sahary*, oprac. L. Gustowski, Warszawa 1932.
- Werschler I., *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołówko, życie i działalność*, Warszawa 1984.
- Winnicki Z.J., *Rada Regencyjna*, Wrocław 2017.
- Wołos M., *„Ojczyźnie służy” Damian Stanisław Wandycz (1892-1974)*, Bełchatów–Kraków–Warszawa 2015.
- Wołos M., *„W straży przedniej”. Żołnierska droga Andrzeja Struga do niepodległej Polski*, [w:] *Andrzej Strug. Dzieło i czasy*, red. A. Kargol, Warszawa 2012.
- Wołos M., *Przerwana droga do niepodległej Kazimierz Piątek „Herwin” (1886-1915)*, Warszawa 2016.
- Wołos M., *Stowarzyszenie Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej „Promień” w Krakowie w latach 1910-1914*, [w:] *Lewicowy Kraków w okresie międzywojennym*, red. A. Kargol, Kraków 2017.
- Woźniak Z., *Polsko-turecka wymiana gospodarcza w okresie międzywojennym*, „Studia Historyczne” 1981, nr 1.
- Zaleski A., *Wspomnienia*, oprac. K. Kania, K. Kloc, P. M. Żukowski, Warszawa 2017.
- Zaremba Z., *Wspomnienie. Pokolenie przełomu*, Kraków 1983.
- Ziemia J., *Kształtowanie się proletariatu Zagłębia Dąbrowskiego 1865-1914*, Warszawa 1980.
- Żukowski P.M., *Na przełomie wojny i pokoju. Francja w oczach polskiej opinii publicznej od wiosny 1938 roku do lata 1940 roku*, Kraków 2012.

Strony internetowe:

<https://www.findagrave.com/memorial/147886610/roman-wegnerowicz>

https://services5.arcgis.com/JQFh9nfqYx8kyDi9/arcgis/rest/services/Cadastre_4_defunts_22_mai/FeatureServer/0/95670/attachments/97310

<https://www.legacy.com/obituaries/coastreporter/obituary.aspx?n=stan-guy-wegnerowicz&pid=188915540>